

Botirjon ZOKIROV,

O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti mustaqil izlanuvchisi, PhD

E-mail: zokirovbotirjon5@gmail.com

SOME ASPECTS OF BILATERAL REGIONAL AND INTERNATIONAL COOPERATION OF UZBEKISTAN ON THE ISSUES OF RETURN OF CRIMINAL ASSETS

Annotation

The article analyzes some aspects of bilateral, regional and international cooperation of the Republic of Uzbekistan with foreign countries on the issue of returning criminal assets, including an analysis of agreements concluded with Kyrgyzstan, Kazakhstan, Turkmenistan, Pakistan, India, China, the Czech Republic, Bulgaria, the United Arab Emirates, Azerbaijan and other countries.

Key words: Mutual legal assistance in criminal matters, contracting parties, return of proceeds from criminal activity, scope of legal assistance.

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ДВУСТОРОННИЕ РЕГИОНАЛЬНЫЕ И МЕЖДУНАРОДНЫЕ ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ УЗБЕКИСТАНА ПО ВОПРОСАМ ВОЗВРАТА ПРЕСТУПНЫХ АКТИВОВ

Аннотация

В статье анализируются некоторые аспекты двустороннего, регионального и международного сотрудничества Республики Узбекистан с зарубежными странами по вопросу возврата преступных активов, в том числе анализ соглашения, заключенные с Кыргызстаном, Казахстаном, Туркменистаном, Пакистаном, Индией, Китаем, Чехией, Болгарией, Объединенными Арабскими Эмиратами, Азербайджаном и другими странами.

Ключевые слова: Взаимная правовая помощь по уголовным делам, договаривающиеся стороны, возврат доходов от преступной деятельности, объем правовой помощи.

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASINING JINOIY AKTIVLARNI QAYTARISH MASALALARIDA KO'P TOMONLAMA XALQARO HAMKORLIGI

Annotatsiya

Maqolada jinoiy aktivlarni qaytarish masalalarida O'zbekiston Respublikasining xorijiy mamlakatlar bilan ikki tomonlama mintaqaviy va xalqaro hamkorligining o'ziga xos jihatlari, jumladan Qirg'iziston, Qozog'iston, Turkmaniston, Pokiston, Hindiston, Xitoy, Chexiya, Bolgariya, Birlashgan Arab Amirliklari, Ozarbayjon va boshqa davlatlar bilan tuzilgan shartnomalar tahlili yoritilgan.

Kalit so'zlar: Jinoiy ishlar bo'yicha o'zaro huquqiy yordam, ahdlashuvchi tomonlar, jinoiy faoliyat natijasida olingan daromadlarni qaytarish, huquqiy yordam ko'lam.

Kirish. Nafaqat jinoiy aktivlarni qaytarish balki, boshqa sohalarida ham xalqaro hamkorlikni mustahkamlash, bu boradagi huquqiy asoslarni shakllantirish hamda ularni doimiy takomillashtirib borish rivojlantirishning tamal toshi hisoblanadi. O'zbekiston a'zo bo'lgan jinoiy aktivlarni qaytarish masalalarini tartibga soluvchi xalqaro normativ-hujjatlarni o'rganish, ulardagi ijobiy jihatlarni milliy qonunchiligimizga tadbiq etish, mamlakatlararo o'zaro huquqiy yordam masalalarida samarali foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi.

Shu jihatdan, bugungi kunda O'zbekiston tomonidan ratifikatsiya qilingan jinoiy aktivlarni qaytarish masalalarini tartibga soluvchi xalqaro konvensiyalarni ko'rib chiqamiz.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Jinoiy aktivlarni qaytarish masalalarini tartibga soluvchi ko'p tomonlama xalqaro konvensiyalarni tahlil etishda BMning Korruptsiyaga qarshi konvensiyasi va Transmilliy uyushgan jinoyatchilikka qarshi Konvensiyasi, MDHga a'zo davlatlarning "Fuqarolik, oilaviy va jinoiy ishlar bo'yicha huquqiy yordam va huquqiy munosabatlar to'g'risida"gi Mins va Kishinev Konvensiyalari, SHHTning Terrorizmga qarshi Konvensiyasi va Terrorizmni moliyalashtirishga qarshi kurash to'g'risidagi xalqaro Konvensiyalarini tahlil etish mumkin. Ularda sohaga oid hamkorlikning asosiy jihatlari ko'rsatib o'tilgan.

Tadqiqot metodologiyasi. Jinoiy aktivlarni qaytarish masalalari jinoyat protsessual huquq fanining predmeti bo'lganligi sababli, mavzuni tadqiq etish xalqaro huquqiy asoslarni tizimli tahlil etish orqali ko'rib chiqishimiz mumkin.

Xususan, 2003 yil 31 oktabr kuni BMning Korruptsiyaga qarshi konvensiyasi qabul qilindi, ushbu konvensiya O'zbekiston Respublikasining 07.07.2008 yildagi O'RQ-158-son qonuni bilan ratifikatsiya qilinib, 2008 yil 28 avgustda kuch kirgan [1].

Konvensiya ahamiyatli jihati shundaki, uning alohida 5-bobi aktivlarni qaytarish choralari tartibga solishga qaratilgan.

Aktivlarni qaytarish choralari tartibga solishga qaratilgan ushbu normalar faqatgina korruptsiyaviy jinoyatlar natijasida olingan aktivlarni qaytarishni nazarda tutsa-da, bugungi kunda konvensiyaning alohida bobi dunyoda global miqyosdagi imperativ normativ-huquqiy asos bo'lib xizmat qilmoqda.

Konvensiyaning 51 va 52 moddalarida aktivlarni qaytarish asosiy printsiplardan biri ekanligi, shuningdek, davlatlar aktivlarni qaytarish bilan bog'liq barcha choralarni, shu jumladan, ommaviy mansabdor shaxslar, ularga aloqador shaxslarning, shubhali operatsiyalar mavjud bo'lgan bank hisob raqamlarini nazoratga olish, ular to'g'risidagi ma'lumotlar almashinuvida o'zaro hamkorlikni rag'batlantirishni ko'rsatib o'tgan.

53-moddada (Mol-mulk bevosita qaytarilishi uchun choralar) har bir ishtirokchi Davlat, o'zining ichki qonunchiligiga muvofiq, boshqa ishtirokchi Davlatga jinoyat natijasida olingan mulkka nisbatan fuqarolik da'volarini o'zining sudlariga taqdim etishiga ruxsat berish uchun talab qilinishi mumkinligi ko'rsatilgan.

54 va 55-moddalar jinoiy aktivlarni musodara qilishda xalqaro hamkorlik masalalari tartibga solingan bo'lib, unga ko'ra, ishtirokchi davlatlar boshqa Davlat sudlari tomonidan musodara qilish to'g'risida chiqarilgan qarorlarni o'zining vakolatli organlari ijro etishiga ruxsat berishi, o'zining vakolatli organlariga, musodara qilish bo'yicha qaror chiqarish hamda sudlar tomonidan musodara qilish bo'yicha hukm chiqarish choralari ko'rish masalalariga belgilangan.

Shuningdek, 56-moddada (Maxsus hamkorlik) ishtirokchi Davlat, o'zining ichki qonunchiligiga zarur yetkazmagan holda, jinoiy daromadlar to'g'risidagi ma'lumotlarni uni olayotgan ishtirokchi Davlatga jinoiy ishni qo'zg'atish yoki tekshiruv ishlarini yoki sud muhokamasini o'tkazishiga ko'mak beradi yoxud ushbu ishtirokchi Davlat tomonidan bu iltimosnomani Konvensiyaning mazkur moddasiga muvofiq lashtirishiga

yo'naltiradi deb hisoblasa, boshqa ishtirokchi Davlatga avvaldan iltimosnoma qilinmagan hollarda ham jo'natish imkoniyatini beruvchi choralar ko'rish ko'rsatib o'tilgan.

Konvensiyaga ko'ra, Davlat musodara qilingan va qaytarilgan mol-mulkni o'zining ichki qonunchiligiga muvofiq tasarruf qiladi (57-m.), shuningdek, barcha holatlarda, davlatlar so'ralayotgan davlat musodara qilingan mol-mulkni so'rov berayotgan ishtirokchi Davlatga uning qonuniy egalari qaytarilishi yoki jinoyatdan jabr ko'rganlarga kompensatsiya to'lanishi masalasini hal uchun qaytarish choralari ko'radi. So'rov berilayotgan ishtirokchi Davlat tegishli holatlarda, musodara qilingan mol-mulk qaytarilishida tergov, jinoiy ish yoki sud muhokamasi vaqtida sarflangan oqilona xarajatlarni olib qolishi mumkin.

59-moddada ishtirokchi davlatlar jinoiy aktivlarni qaytarish masalalarida xalqaro hamkorlikning samaradorligini oshirish uchun ikki tomonlama yoki ko'p tomonlama kelishuvlar va bitimlar tuzish imkoniyatlarini ko'rib chiqishi ko'rsatilgan.

Ushbu konvensiyada qayd etilgan aktivlarni qaytarish masalalari bo'yicha qoidalar 2000 yil 15 noyabrda Birlashgan Millatlar Tashkilotining "Transmilliy uyushgan jinoyatchilikka qarshi Konvensiyasi"da ham ko'rsatib o'tilgan. Konvensiya O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining 2003 yildagi 30 avgustdagi 536-II-qarori bilan ratifikatsiya qilinib, 2004 yil 8 yanvarda kuchga kirgan[2].

Konvensiyaning asosiy jihatlari shundan iboratki, jinoiy aktivlarni qaytarishga qaratilgan "jinoyatdan olingan daromadlar" "ta'qiq (mulkka nisbatan)", "musodara" kabi fundamental tushunchalarga ta'rif berilgan.

Korrupsiya qarshi konvensiya kabi mazkur konvensiyada ham davlatlar jinoiy faoliyat natijasida olingan daromadlarni kelgusida zararni qoplash hamda mulkni kelib chiqish joyiga qaytarishni nazarada tutuvchi musodara qilish cholari tartibga solingan (12-moddada).

13-moddada esa ishtirokchi davlatlarning jinoyat natijasida olingan daromadlarni musodara qilish masalalaridagi xalqaro hamkorligi tartibga solingan bo'lib, unda tomonlar kelgusida muldini qaytarish maqsadida, boshqa davlatlarga musodara masalalarini hal etish uchun so'rov chiqarish, shu kabi sud qarorlarini xorijiy davlatning sudi tomonidan tan olinishi va ijroga qaratilishi choralari amalga oshirish bo'yicha o'zaro huquqiy yordam so'rash, boshqa davlatdan kelgan shu kabi so'rov va sud qarorlarini ijroga qaratish masalalariga ko'rsatib o'tilgan.

Konvensiyaga ko'ra, Davlat musodara qilingan mol-mulkni o'zining ichki qonunchiligiga muvofiq tasarruf qiladi (14-m.), shuningdek, barcha holatlarda, davlatlar so'ralayotgan davlat musodara qilingan mol-mulkni so'rov berayotgan ishtirokchi Davlatga uning qonuniy egalari qaytarilishi yoki jinoyatdan jabr ko'rganlarga kompensatsiya to'lanishi masalasini hal uchun qaytarish choralari ko'radi. So'rov berilayotgan Davlat tegishli holatlarda, musodara qilingan mol-mulk qaytarilishida tergov, jinoiy ish yoki sud muhokamasi vaqtida sarflangan oqilona xarajatlarni olib qolishi mumkin.

Shuningdek, ishtirokchi davlatlar jinoiy daromadlarni musodara qilishda huquqni muxofaza qiluvchi organlar o'rtasida o'zaro hamkorlikning samaradorligini oshirish uchun ikki tomonlama yoki ko'p tomonlama kelishuvlar va bitimlar tuzish imkoniyatlarini ko'rib chiqishi, mazkur sohada samarali natijalarga erishiga qaratilgan tajribali mutaxassislar tayyorlash va texnik yordam ko'rsatishni rag'batlantirishari belgilangan.

Postsovet davlatlari huquqiy geografiyasi joylashgan mamlakatlarda jinoiy aktivlarni qaytarish masalalarini tartidga soluvchi dastlabki qadamlari 1993 yil 22 yanvar kuni, Minsk shahrida (Belarus) qabul qilingan, MDHga a'zo davlatlarning "Fuqarolik, oilaviy va jinoiy ishlar bo'yicha huquqiy yordam va huquqiy munosabatlar to'g'risida"gi Konvensiyasida aks etgan. Mazkur konvensiya 1995 yil 6 may kuni Oliy Majlisning XII sonli qarori bilan ratifikatsiya qilinib, 1994 yil 19 mayda kuchga kirgan[3].

Konvensiyaning 51-moddada (Qarorlarni tan olish va ijro etish) ahdlashuvchi tomonlarning har biri boshqa tomonlarning hududida qabul qilingan jinoyat ishlari bo'yicha sudlarning zararni qoplash to'g'risidagi qarorlarini tan olishi va ijroga qaratishi ko'rsatib o'tilgan.

Shuningdek, tomonlar so'rovga asosan bir-birlariga jinoyat ishida dalil sifatida qimmatli bo'lishi mumkin bo'lgan ashyolar, jinoyatchi vafot etishi, qochishi yoki boshqa holatlar tufayli uni topshirishni amalga oshirishning iloji bo'lmagan holatlarda ham ushbu ashyolarning yuborilishi amalga oshirish majburiyatini oladishi belgilangan.

Minsk konvensiyasining mantiqiy davomi hamda aynan jinoiy aktivlarni qat'rashi bilan bog'liq to'ldiruvchi normalarni o'zida jamlagan mintaqaviy xalqaro hujjatlardan biri 2002 yil 7 oktabr kuni, Kishinev shahrida (Moldova) qabul qilingan, Mustaqil Davlatlar Hamdo'stligiga a'zo davlatlarning "Fuqarolik, oilaviy va jinoiy ishlar bo'yicha huquqiy yordam va huquqiy munosabatlar to'g'risida"gi Konvensiyasidir. Mazkur konvensiya 2019 yil 26 avgustda kuni O'RQ-554-son qonuni bilan ratifikatsiya qilinib, 2020 yil 12 iyulda kuchga kirgan[4].

Konvensiyaning huquqiy yordam ko'lamini deb nomlangan 6-moddasida "Ahdlashuvchi Tomonlar so'ralayotgan Ahdlashuvchi Tomonlar qonunchiligida nazarda tutilgan protsessual va boshqa harakatlarni bajarish, xususan, ..., jinoiy yo'l bilan olingan pul mablag'lari va mol-mulkni, shuningdek, jinoiy faoliyatdan olingan daromadlarni qidirish va taqib solish (olib qo'yish), shuningdek, fuqarolik ishlari, xo'jalik va boshqa iqtisodiy nizolar bo'yicha hal qiluv qarorlarini ijro etish uchun fuqaroviy javobgarlarning mol-mulki va pul mablag'larini qidirish, ijro varaqalari, fuqarolik ishlari bo'yicha sud qarorlari va hukmlarni tan olish va ijro etish yo'li bilan o'zaro huquqiy yordam ko'rsatadilar", - deb belgilangan.

Shuningdek, 54-moddada (Qarorlarni tan olish va ijro etish) ahdlashuvchi tomonlarning har biri boshqa tomonlarning hududida qabul qilingan jinoyat ishlari bo'yicha sudlar hukmlarining zararni qoplash, jarimalarni undirish va musodara qilishga oid qismini (b) hamda da'voni ta'minlash maqsadida mulkni, shu jumladan bank hisob varaqlaridagi pul mablag'larini xatlash to'g'risidagi sud qarorlarini (v) tan oladi va ijroga qaratishi ko'rsatib o'tilgan.

Jinoiy aktivlarni qaytarishning asosiy manbalaridan bo'lgan jinoiy faoliyatdan olingan daromadlarni musodara qilish bo'yicha sud qarorlarini ijro etish masalari esa konvensiyaning 58-moddasida ko'rsatilgan. Unga ko'ra, musodara qilingan mol-mulk yoki unga tenglashtirilgan mol-mulk to'liq yoki qisman musodara qilish to'g'risida qaror qabul qilingan tomonga berilishi mumkin. Tomonlar musodara qilish to'g'risidagi qarorni bajarish chog'ida so'ralayotgan tomon tarafidan olingan mol-mulkni taqsimlash to'g'risida kelishib oladilar.

Shuningdek, jinoiy yo'l bilan olingan mulk, pul va qimmatliklar, shuningdek, ayblanuvchiga (sudlanuvchiga, mahkumga) tegishli bo'lgan jinoiy yo'l bilan olingan daromadlarni qidirish, ularga band solish va olib qo'yish, jabrlanuvchilarga (fuqaroviy da'vogarlarga) jinoyat oqibatida yetkazilgan zararlarni qoplash, sudlarning jarimalar va musodara qilish haqidagi hukmlarini ijro etishda bir-birlariga huquqiy yordam ko'rsatadilar (104-m.).

So'ralayotgan tomonning vakolatli adliya muassasalari ayblanuvchining (sudlanuvchining, mahkumning) puli, qimmatliklari va mulkiga, jinoiy faoliyatdan olingan daromadlariga band solgach, jinoyat oqibatida yetkazilgan zararlarni qoplashda foydalanish va musodara qilish maqsadida ularning saqlanishini ta'minlaydi.

Tomonlar so'rov bo'yicha bir-birlariga jinoyat natijasida qo'lga kiritilgan yoki u uchun to'lov sifatida olingan ashyolar yoki huquqbuzarning shu tarzda qo'lga kiritgan buyumlari evaziga olgan buyumlarning topshirilishi amalga oshiriladi (103-m.).

Qayd etilgan hujjatlar qatorida, Shanxay hamkorlik tashkilotining 16.06.2009 yildagi Terrorizmga qarshi Konvensiyasi (2011 yil 16 dekabrda 309-son qonuni bilan ratifikatsiya qilinib, 2012 yil 15 fevralda kuchga kirgan[5]) hamda 15.12.1997 yildagi Terrorizمنى moliyalashtirishga qarshi kurash to'g'risidagi xalqaro Konvensiyasini (2001 yil 12 maydagi Oliy Majlisning 225-II-son qarori bilan ratifikatsiya qilinib, 2002 yil 10 aprelda kuchga kirgan[6]) misol qilib kltirish mumkin.

Tahlil va natijalar. Konvensiyalarning ijobiy jihati shundan iboratki, ularda jinoiy aktivlarni qaytarishga asos bo'luvchi protsessual harakatlar hamda majburlor choralari to'liq

ko'rsatilgan hamda tomonlar musadara, xatlov masalalarida o'zaro huquqiy yordam ko'rsatishlari, so'rovnomaga asosan konvensiya doirasidagi jinoyatlar natijasida olingan daromadlarni musodara qilish va xatlovga olish bo'yicha sud hukmlarini tan olish, ijroga qaratish, vakolatli idoralar tomonidan ijroga qaratishlari to'liq belgilangan. Lekin, xatlov va musodaraning mantiqiy davomi hisoblangan jinoiy aktivlarni qaytarish masalalari tartibga solinmagan.

Xulosa va takliflar. Qayd etilgan ko'p tomonlama, xalqaro huquqiy hujjatlarni tahlil etish orqali, bugungi kunda O'zbekiston Respublikasidan chiqarilgan jinoiy aktivlarni qaytarish masalalarida samarali natijalarga erishish uchun mazkur normativ huquqiy asoslar doirasida davlatlararo o'zaro hamkorlikni yanada rivojlantirish hamda kelgusida jinoiy aktivlarni repatriatsiyasini nazarda tutuvchi qoidalarni qo'shimcha sifatida kiritish, milliy huquqiy asoslarni yanada takomillashtirishni nazarda tutadi.

ADABIYOTLAR

1. 31.10.2003 yildagi BMTning Korrupsiyaga qarshi konvensiyasi, 07.07.2008 yildagi O'RQ-158-son qonuni bilan ratifikatsiya qilinib, 28.08.2008 yilda kuch kirgan/<https://lex.uz/docs/1461327>;
2. 15.11.2000 yildagi BMTning Transmilliy uyushgan jinoyatchilikka qarshi Konvensiyasi, 30.08.2003 yildagi Oliy Majlisning 536-II-qarori bilan ratifikatsiya qilinib, 08.01.2004 yilda kuchga kirgan/<https://lex.uz/docs/1304112>;
3. 22.01.1993 yildagi MDHning "Fuqarolik, oilaviy va jinoiy ishlar bo'yicha huquqiy yordam va huquqiy munosabatlar to'g'risida"gi Minsk Konvensiyasi, 06.05.1995 yilda kuni Oliy Majlisning XII sonli qarori bilan ratifikatsiya qilinib, 19.05.1994 yilda/<https://lex.uz/docs/2741652>;
4. 07.10.2002 yildagi MDHning "Fuqarolik, oilaviy va jinoiy ishlar bo'yicha huquqiy yordam va huquqiy munosabatlar to'g'risida"gi Kishinev Konvensiyasi, 26.08.2019 yilda O'RQ-554-son qonuni bilan ratifikatsiya qilinib, 12.07.2020 yilda kuchga kirgan/<https://lex.uz/docs/4907818>;
5. Shanxay hamkorlik tashkilotining 16.06.2009 yildagi Terrorizmga qarshi Konvensiyasi, 16.12.2011 yildagi 309-son qonuni bilan ratifikatsiya qilinib, 15.02.2012 yilda kuchga kirgan;
6. Shanxay hamkorlik tashkilotining 15.12.1997 yildagi Terrorizmi moliyalashtirishga qarshi kurash to'g'risidagi xalqaro Konvensiyasini, 12.05.2001dagi Oliy Majlisning 225-II-son qarori bilan ratifikatsiya qilinib, 10.04.2002 yilda kuchga kirgan.